

Pukhtynskiy Mykola. Territorial governance in Ukraine: constitutional and legal bases

Introduction. The aim of the article. The article examines the relevance of the study and specification of problems regarding the constitutional and legal foundations of territorial governance in Ukraine. They are considered in the context of reforming the administrative-territorial system, the system of territorial organization of public power, transformation of local self-government on the basis of decentralization of public power. Emphasis is placed on the notion of governance as a new paradigm for the development of public power and public management in the context of modern unitarism of Ukraine.

Results. Investigation of the territorial aspects of governance requires reflection, analysis and clarification of a complex of issues. Among them, it is advisable to identify the following.

1. Theoretical and methodological principles of governance in its territorial dimension.
2. Actually territorial principles of governance in the disclosure of provisions on constitutional and legal understanding of territorial governance; establishment and development of the territorial governance system; territorial community governance, subregional and regional governance.
3. Foreign experience of territorial governance in the context of the European concept of good governance of territorial governance; regulatory and legal regulation of good governance in Council of Europe, European Union documents; implementation of good territorial governance in Ukraine in the conditions of preservation and development of its unitary principles.
4. Improvement of territorial governance in the process of realization of innovations of the state regional policy in the conditions of age-political confrontation, realization of administrative and administrative-territorial reforms in understanding of the constitutional aspects of transformation of territorial governance; transformation of territorial governance with decentralization of public power; governance of the reform of the administrative and territorial structure.

Conclusions. These issues are actualized in the context of the modernization of the Constitution of Ukraine, the need for systematic updating of the constitutional regulation of the territorial organization of power, continuation of processes of decentralization of public power, unification of territorial communities, inter-municipal cooperation, changes in the system of administrative-territorial structure, the emergence of new entities, institutions of executive power.

Key words: constitutional regulation, public power, governance, territorial governance, decentralization of public power.

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-210-221

УДК 340.1; 342.086

Н. М. БАТАНОВА,

кандидат юридичних наук*,

ORCID ID 0000-0003-1828-6708

ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються проблеми теорії функцій конституційно-правової відповідальності. Аналізуються характерні ознаки функцій конституційно-правової відповідальності. Обґрунтовується співвідношення та взаємозв'язок між функціями конституційно-правової відповідальності та функціями Конституції, функціями конституційного права, функціями держави. Формулюється визначення поняття функцій конституційно-правової відповідальності.

*Batanova Nataliya, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, функції конституційно-правової відповідальності, функції конституційного права, конституційний конфлікт, конституційний лад.

Батанова Н. Н. Функции конституционно-правовой ответственности: методологические проблемы исследования

В статье рассматриваются проблемы теории функций конституционно-правовой ответственности. Анализируются характерные признаки функций конституционно-правовой ответственности. Обосновывается соотношение и взаимосвязь между функциями конституционно-правовой ответственности и функциями Конституции, функциями конституционного права, функциями государства. Формулируется определение понятия функций конституционно-правовой ответственности.

Ключевые слова: конституционно-правовая ответственность, функции конституционно-правовой ответственности, функции конституционного права, конституционный конфликт, конституционный строй.

Batanova Nataliya. Functions of constitutional and legal responsibility: methodological problems of research

The article considers the problems of the theory of functions of constitutional and legal responsibility. The characteristic features of the functions of constitutional and legal responsibility are analyzed. It substantiates the correlation and relationship between the functions of constitutional and legal responsibility and the functions of the Constitution, the functions of constitutional law, the functions of the state, etc. The definition of the concept of functions of constitutional and legal responsibility is formulated.

Key words: constitutional and legal responsibility, functions of constitutional and legal responsibility, functions of constitutional law, constitutional conflict, constitutional order.

Вступ. Актуальним напрямом вітчизняної конституційно-правової науки є дослідження феномену конституційно-правової відповідальності. Багаторічні дискусії в доктрині конституційного права, а також перманентні заклики політичних лідерів щодо посилення політичної та конституційно-правової відповідальності так і не дали очікуваних результатів на практиці. Попри це доктринальний та практичний інтерес до відповідної проблематики зростає, оскільки вона пов'язана із охороною найвищих конституційних цінностей, серед яких – насамперед гідність, свобода, суверенітет, демократія, а також засади організації та функціонування публічно владних інститутів тощо.

Конституційно-правова відповідальність поряд з іншими елементами механізму захисту і охорони Конституції передбачає можливість застосування примусових заходів з боку держави в разі вчинення конституційного делікту, що означає негативну оцінку протиправної поведінки, дисциплінує суб'єктів конституційно-правових відносин, спонукає їх до належного виконання своїх конституційних обов'язків, виконує превентивні, охоронні та інші функції.

Огляд літератури. Наявні в Україні наукові дослідження загальних та інституціональних проблем конституційно-правової відповідальності, представлені у працях Ю. Барабаша, В. Книша, О. Краснікової, О. Мельник, Л. Наливайко, О. Олькіної, П. Пилипишина, В. Погорілка, В. Полевого, О. Скрипнюка, Т. Слободяник, О. Совгирі, Ю. Тодики, В. Топузова, В. Федоренка, А. Червяцовой, В. Шаповала та інших вчених-конституціоналістів, вказують на необхідність її концептуального осмислення та легалізації на конституційному рівні.

Постановка проблеми дослідження. Відсутність сучасної вітчизняної теорії конституційно-правової відповідальності, насамперед її принципів, завдань і функцій, зумовлює те, що даний інститут конституційного права залишається малозрозумілим феноменом доктрини сучасного конституціоналізму, а через фрагментарність і суперечливість нормативно-правової основи та відсутність дієвого механізму її реалізації велика кількість порушень Конституції та законів України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами залишаються без відповідного реагування.

Традиційно у функціонально-цільовому аспекті конституційно-правова відповідальність пов'язується насамперед з відповідальністю органів публічної влади та їх посадових осіб перед народом за неналежну реалізацію тих владних повноважень, які народ як єдине джерело влади їм передав, реальними та дієвими гарантіями проти надмірної концентрації влади та зловживання нею.

Метою та завданням дослідження є концептуальний аналіз функціональних аспектів конституційно-правової відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Теорія конституційно-правової відповідальності та відносин, пов'язаних з її реалізацією, має спиратися на ґрунтовну методологічну основу. Думається, що успішне вирішення наукою конституційно-права актуальних проблем конституційно-правової відповідальності, а саме вивчення її правової природи, форм і методів реалізації її завдань та цілей, відмежування від інших видів юридичної відповідальності та політичної відповідальності, формування системи складів конституційних деліктів і заходів конституційно-правової відповідальності, застосування конституційних санкцій, прогнозування тенденцій та перспектив розвитку цього інституту в цілому, удосконалення її нормативного закріплення, осмислення інших питань теорії та практики безпосередньо залежить від стану методології. Наука конституційного права використовує притаманні всьому вітчизняному державознавству та правознавству наукові методи досліджень.

Актуальність методологічних проблем конституційно-правової відповідальності зумовлена також внутрішніми процесами юридичної науки, які полягають у переході від єдиної, загальновизнаної точки зору на пояснення правових феноменів (монізму) до різноманіття підходів та інтерпретацій права (методологічного плюралізму). Розширення методологічних засобів юридичної науки відбувається за рахунок синтезування різних напрямів пояснення права¹.

Сучасні дослідження таких відомих вітчизняних теоретиків права, як В. Бабкін, С. Бобровник, М. Кельман, М. Козюбра, В. Костицький, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Ющик зрушили ситуацію з «мертвої точки», однак говорити про її принципову зміну поки що не доводиться. Фундаментальні питання методології сучасної юридичної науки все ще перебувають поза сферою основних дослідницьких інтересів більшості вітчизняних правознавців, що край негативно впливає як на розвиток галузевих юридичних наукових дисциплін та їх теоретичних засад, так і окремих галузей та інститутів права, у т. ч. та насамперед конституційного права.

Проте методологічні дослідження, будучи необхідною умовою розвитку науки, набувають особливої актуальності саме в періоди глибоких реформ, докорінних перетворень суспільства. Адекватне осмислення соціально-економічних, політичних, культурних змін, ефективні дослідження нових реалій у житті

суспільства вимагають серйозної перебудови системи теоретичних поглядів, перегляду філософських засад і методів наукового пізнання багатьох інститутів права, юридичних явищ та процесів, у т. ч. й у сфері конституційного права та його інститутів, зокрема конституційно-правової відповідальності.

Усе це потребує доктринального переосмислення сутнісних, змістових і функціональних характеристик багатьох інститутів конституційного права, зокрема й інституту конституційно-правової відповідальності. Онтологічний, гносеологічний, історичний, діалектичний, феноменологічний, герменевтичний, системний, структурний, функціональний методи є основою методології і дають змогу побудувати цілісну систему знання про конституційно-правову відповідальність, що сприяє її адекватному розумінню в усіх аспектах та проявах.

Втім, особливе місце в системі методів дослідження конституційно-правової відповідальності займає функціональний метод. Актуальність і важливість розгляду питання функцій конституційно-правової відповідальності у контексті дослідження даного виду юридичної відповідальності визначається, з одного боку, масштабними трансформаційними процесами, які відбуваються останніми роками у соціально-політичному, господарсько-економічному, духовно-культурному житті Українського народу – громадян України усіх національностей, окремих громадян України та їх об'єднань за різними ознаками та у різних формах (територіальні громади, політичні партії, громадські організації тощо), функціонуванні інших суб'єктів державної влади та системи місцевого самоврядування.

Так, В. Книш, даючи теоретико-правову характеристику конституційно-правовій відповідальності як «засобу забезпечення функціонування взаємодії різних державних і соціальних інституцій», що «забезпечує ефективну внутрішню організацію діяльності кожного окремого державного органу», окремо розглядає природу її функцій та зауважує, що дане питання є «важливим засобом забезпечення взаємодії між державою та громадянським суспільством, між органами державної влади та місцевого самоврядування, між самими державними органами різних рівнів та посадовими (службовими) особами тощо». У силу цього, на думку В. Книша, «важлива роль у системі характеристик конституційно-правової відповідальності належить передусім її функціональним характеристикам, серед яких провідне місце займають функції. Саме від функцій даного виду відповідальності залежить належне виконання своїх завдань суб'єктами державно-владних та державно-політичних відносин. Тобто ефективне застосування механізму конституційно-правової відповідальності та дієвість його функцій напряду зумовлює ефективність виконання завдань і функцій державних органів посадових (службових) осіб»².

З іншого боку, доцільність аналізу методологічних засад дослідження функцій конституційно-правової відповідальності визначається загальнонауковими тенденціями, змінами, які відбуваються всередині сучасної юридичної науки в цілому та конституційної теорії, ускладненням об'єктів конституційно-правового регулювання та сучасними тенденціями розвитку конституційного права в умовах глобалізації та європейської міждержавної інтеграції, що, об'єктивно призвело до значних парадигмальних зрушень у правовій системі України й зумовило кардинальне оновлення системи джерел права, виникнення нових суб'єктів та об'єктів правових відносин, трансформацію змісту суб'єктно-об'єктних зв'язків у механізмі функціонування публічної влади, запровадженням додаткових гарантій їх

діяльності, визнання існування конституційно-спірних та конституційно-конфліктних відносин, пошук механізмів їх попередження, подолання, розв'язання тощо.

Необхідність дослідження методологічних проблем теорії конституційно-правової відповідальності в цілому та теорії функцій конституційно-правової відповідальності зокрема, детермінована також загальнонауковою ситуацією, яка характеризується відсутністю єдиних загальновизнаних підвалин конституційного знання. Фундаментальною конституційною проблемою розвитку інституту конституційно-правової відповідальності є відсутність чіткої доктринальної основи цього інституту, невизначеність його правової природи та перспективних напрямків розвитку. У силу таких тенденцій, які зберігаються і дотепер, сучасний етап розвитку конституційної науки характеризується істотним переглядом сформованих теорій, а також широким засвоєнням нових методологічних підходів, що зумовлює ускладнення теоретичних досліджень проблем сучасного конституційного права та конституціоналізму. Втім, якщо окремі аспекти теорії конституційно-правової відповідальності з точки зору її правової природи, санкцій, підстав знайшли своє більш-менш ґрунтовне висвітлення у сучасній доктрині конституційного права, то проблема функцій конституційно-правової відповідальності розглядалася одночасно з вивченням цих питань. Достатньо зазначити, що з даної теми немає жодної ґрунтовної роботи. Виняток становить лише поодинокі наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених³.

На нашу думку, актуальність функціонального методу наукових досліджень багатьох конституційно-правових явищ, процесів та інститутів, у т. ч. й проблем функціонування конституційно-правової відповідальності, її дієвості, застосування тощо, зумовлена такими чинниками:

- проголошенням на конституційному рівні принципу, згідно з яким, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність, а також утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України);

- визнання фундаментом Конституції належності права визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно народові, яке не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (ч. 2 ст. 5 Конституції України)

- закріпленням принципу, за яким, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України);

- формуванням в Україні демократичної, соціальної, правової держави, а також інститутів громадянського суспільства, насамперед становленням місцевого самоврядування та формуванням багатопартійності, переосмисленням ролі держави у цих процесах, що, з одного боку, об'єктивно припускає вирішення складних і багатограних політичних, соціально-економічних, культурних та інших завдань, а з другого – зумовлює самообмеження обсягу державного втручання в їхнє вирішення, тобто модернізує роль держави в суспільно-політичних процесах, модифікує державні функції та механізм їх реалізації тощо.

Природно, що розкрити роль Конституції та конституційного права в охороні цих цінностей і реалізації відповідних принципів, а отже, показати значення конституційно-правової відповідальності суб'єктів, на які покладені відповідні

обов'язки, можна лише через її дієвість і, зокрема, через функції.

Розглядаючи значення функціонального підходу в науковому пізнанні та етимологію досліджуваного поняття, необхідно зазначити, що сам термін «функція» (від лат. *Functio* – виконання) традиційно розглядається як відправлення або як певна діяльність, призначення, роль⁴. Уперше він був введений лише у другій половині XVII ст. Заслуга запровадження у широкий обіг категорії «функція», також як і обґрунтування значущості функціонального підходу в методології теоретико-прикладних досліджень, пов'язується насамперед з ім'ям Г. Лейбніца. Під впливом Гюйгенса він вивчає праці Паскаля, Грегорі та інших з інфінітезимальної геометрії, тобто питання дотичних до кривих, і виходить з ідеєю «функції», за сучасною термінологією – похідної, таким чином винаходячи центральну концепцію математичного аналізу⁵.

Визначально ця категорія використовувалася переважно у технічних науках. Щодо наукових напрямів соціального профілю, то в даній сфері феномен «функція» не застосовувався до початку XIX ст. Зокрема, у контексті дослідження функціональних якостей конституційно-правових явищ, процесів та інститутів, у т. ч. конституційно-правової відповідальності, заслуговують на увагу підходи щодо розуміння поняття «функція» у соціології та соціальній антропології.

Адже сучасне конституційне право як провідна галузь національного права у демократичній державі насамперед є системою фундаментальних принципів (гідність людини, свобода, рівність, солідарність, толерантність, верховенство права, демократія як баланс інтересів більшості і меншості тощо), які продукуються громадянським суспільством та визнаються й охороняються державою. Головною телеологічною детермінантою існування та функціонування конституційного права в демократичному суспільстві є свобода та гідність, тоді як у більшості інших галузей права – правовий порядок. У цьому аспекті конституційне право щодо всієї правової системи є своєрідним кодексом або каталогом фундаментальних принципів, з якими має узгоджуватися вся правова система.

Тому концептуальний аналіз функції (у т. ч. конституційно-правових явищ, інститутів та процесів, зокрема, і конституційно-правової відповідальності), становить ядро функціоналізму – методологічного принципу, що передбачає виокремлення об'єкта дослідження як цілого, його елементів і виявлення функціональних залежностей між складовими елементами, а також між елементами та соціальним цілим.

При розгляді еволюції функціонального підходу в дослідженні соціально-правових явищ і процесів, у т. ч. конституційно-правової відповідальності, методологічно важливим є поняття «функція» у його філософському визначенні як «відношення двох об'єктів, в якому зміні одного відповідає зміна іншого»⁶, «зовнішнього прояву властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин»⁷ або «службової ролі («призначення») одного з елементів соціальної системи щодо другого чи до системи в цілому; залежності в межах даної системи, за якої зміни в одній частині викликані змінами в іншій її частині»⁸.

Теоретичному аналізу функцій юридичної відповідальності, у т. ч. конституційно-правової відповідальності, має передувати аналіз функцій права в цілому та конституційного права зокрема, його системи, інститутів, джерел тощо. Такий підхід у цілому є доволі традиційним. Так, Д. Липинський зазначає, що функції юридичної відповідальності беруть участь у реалізації усіх функцій права та впливають на їх зміст і специфіку здійснення. У свою чергу функції права впливають

на зміст і специфіку функціонування юридичної відповідальності⁹. Тісний взаємозв'язок між функціями права і функціями юридичної відповідальності відзначає М. Трофімова, на думку якої функції юридичної відповідальності – конкретний прояв функцій права; вони «беруть участь» у реалізації всіх функцій права¹⁰.

Велика група вчених-теоретиків під функціями права розуміють зумовлені соціальним призначенням права напрями правового впливу на об'єктивну реальність, у яких виражаються його сутність, призначення та в цілому роль у громадському житті¹¹. Так, на думку В. Погорілка, функції права – це напрями або види впливу права на суспільні відносини, в яких виражається роль і призначення права в суспільстві й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси¹². У цьому аспекті, наприклад, вельми продуктивною є позиція О. Катасонова, який вважає, що функції юридичної відповідальності характеризуються такими ознаками: є основними напрямками впливу юридичної відповідальності і висловлюють її сутність; мають властивість впорядковувати суспільні відносини; мають цільовий характер; взаємопов'язані з функціями права і функціями елементів, що становлять юридичну відповідальність; відображають соціальне призначення юридичної відповідальності і зумовлені закономірностями суспільного розвитку; мають об'єктивний характер¹³.

Такого роду дефінітивні конструкції, в яких акцент зміщено здебільшого на телеологічні (рольові, цільові) та аксіологічні (ціннісні) аспекти, дозволяють нам в подальшому уможливити розглядати проблеми функцій конституційно-правової відповідальності як одного із тих системоутворюючих чинників, які дають змогу вважати конституційне право провідною (фундаментальною) галуззю системи національного права в контексті її спрямованості на визначення і регулювання політичних та інших найважливіших суспільних відносин у економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства та держави¹⁴.

Втім, у юридичній науці існують й інші думки щодо функцій права. Зокрема, В. Лазарєв зазначає, що вихідні ціннісні засади права полягають у його здатності справляти вплив на волю і свідомість людей, і ставить питання про дію права, зазначаючи, що вона вказує на функціонування окремих правових норм і всієї правової системи. Під категорією «дія права», яку В. Лазарєв застосовує як рівнозначну категорії «функція права», розуміє його інформаційний, ціннісний, мотиваційний і безпосередньо регулювальний вплив на суспільні відносини в межах певного простору, часу та кола осіб¹⁵.

На думку І. Ситаря, функція права – це встановлення на основі культурного відображення правового поля в поле соціальних потреб таких правовідносин, які забезпечили б виконання обов'язків суб'єкта права для підтримання нормальної життєдіяльності людини¹⁶. У даному аспекті доволі цінною у процесі дослідження функцій конституційно-правової відповідальності є позиція цього автора щодо спрямованості її дії на підтримання нормальної життєдіяльності людини, а також телеологічної домінанті функціонування публічної влади, що в контексті тематики нашого дослідження може бути інтерпретовано як нормативне забезпечення реалізації правосуб'єктності учасників конституційно-правових відносин, здійснення їх функцій і повноважень, розв'язання конституційно-правових конфліктів та суперечностей між суб'єктами конституційного права, гарантування прав людини тощо.

Положення загальної теорії права про функції права так чи інакше відображені й у вітчизняній науці конституційного права. Зокрема, О. Скрипнюк, пов'язуючи функції конституційного права з його соціальним призначенням, вважає, що конституційне право виконує низку функцій, тобто напрямів і видів впливу на суспільні відносини, які зумовлюють його особливе, і навіть унікальне, соціальне призначення¹⁷. О. Лошихін доводить, що функції конституційного права як галузі права доцільно визначати як основні напрями та види впливу конституційного права на політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави¹⁸.

Також функції конституційно-правової відповідальності варто досліджувати і через призму функцій Конституції України. Такий підхід зумовлений тим, що конституційно-правова відповідальність насамперед є одним з фундаментальних інститутів захисту Конституції. Зокрема, Ж. Овсепян серед кваліфікуючих ознак конституційно-правової відповідальності називає особливості предмета примусового забезпечувального (охоронного) впливу (виключним предметом забезпечення за допомогою інституту конституційної відповідальності є Конституція (Основний Закон) держави та специфічне джерело закріплення конституційних санкцій, до яких насамперед належать Конституція¹⁹.

У цьому аспекті Ю. Тодика зазначав, що функції конституції – це основні напрями конституційного впливу на суспільні відносини²⁰. На думку В. Погорілка та В. Федоренка, категорія «функції конституції» виражає цілеспрямовані напрями та види впливу основного закону суспільства і держави на суспільні відносини²¹. Схожої точки зору дотримуються й інші вітчизняні вчені-конституціоналісти²².

У цьому контексті функції конституційно-правової відповідальності синергетично пов'язані з функціями Конституції, насамперед з її охоронною функцією. Це закономірно, адже сама конституційно-правова відповідальність є одним з фундаментальних інститутів охорони Конституції.

Таким чином, можна зробити висновок, що поняття «функції конституційно-правової відповідальності», з одного боку, та поняття «функції Конституції», «функції конституційного права», «функції держави», «функції суб'єктів конституційного права» – з другого, є взаємопов'язаними. Тому дана проблематика наукового дослідження є актуальною та практично важливою як з точки зору теорії конституційного права та її інститутів, насамперед, теорії конституційно-правової відповідальності, так і в прикладному аспекті, – у контексті формування та реалізації правосуб'єктності учасників конституційно-правових відносин, насамперед органів і посадових осіб державної влади та місцевого самоврядування.

Аналіз відповідних терміно-понять дає підстави сформулювати визначення поняття функцій конституційно-правової відповідальності. Так, спираючись на співвідношення таких категорій, як «функції юридичної відповідальності», «функції держави», «функції конституційно-правової відповідальності», В. Книш пропонує широке та вузьке розуміння функцій конституційно-правової відповідальності, зокрема, функції конституційно-правової відповідальності у широкому розмінні – це «напрями її впливу на суб'єктів конституційних правовідносин з метою забезпечення їх ефективної діяльності та взаємодії між собою». Таке розуміння конституційно-правової відповідальності, на його

думку, «впливає із загальносоціальних понять «функція» та «функції відповідальності», що окреслює сферу діяльності тих чи інших суб'єктів». Функції конституційно-правової відповідальності у вузькому розумінні – це «конкретизовані у нормах конституційного права напрями впливу інституту конституційно-правової відповідальності на суб'єктів конституційних правовідносин з метою належного виконання їх завдань, функцій та повноважень, а також з метою забезпечення ефективних способів, форм та методів взаємодії між ними». При цьому «вузьке розуміння функцій конституційно-правової відповідальності базується, по-перше, на спеціально-юридичному понятті «функції юридичної відповідальності», а по-друге – впливає зі специфіки конституційно-правового регулювання та особливостей інституту конституційно-правової відповідальності»²³.

Висновки. Узагальнюючі доктринальні підходи, зроблені у теорії конституційного права, можна зробити висновок, що функціям конституційно-правової відповідальності притаманні юридичні ознаки, що розкривають сутність і зміст цієї категорії, зокрема, вони:

- виражають сутність і зміст цього виду юридичної відповідальності, її призначення в суспільстві та державі, а також місце у системі охорони Конституції та конституційного ладу;
- взаємопов'язані з основними функціями держави, насамперед, з політичною, законодавчою, виконавчою, судовою та контрольною;
- є активним способом дії конституційно-правової відповідальності та конституційного права в цілому (його принципів, завдань, функцій), що полягає у вирішенні конфліктних і спірних конституційних правовідносин, які є предметом конституційно-правового регулювання;
- маючи об'єктивний характер є, з одного боку, формою цілеспрямованої вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційно-правової відповідальності і конституційного права в цілому (суб'єктів-інстанцій конституційно-правової відповідальності та суб'єктів-порушників конституційного правопорядку (деліквентів)), та, з другого, – системою юридичних станів, що породжують конституційні права і обов'язки учасників конституційно-спірних та конституційно-конфліктних відносин;
- безпосередньо пов'язані із системою інститутів конституційного права (народ, держава, вибори та референдуми, органи та посадові особи державної влади та місцевого самоврядування, людина і громадянин, територіальні громади, політичні партії тощо), утворюючи стійкі системно-функціональні, структурні та генетичні зв'язки, що характеризують статичні та динамічні, матеріальні та процесуальні властивості конституційно-правової відповідальності і конституційного права в цілому;
- перебувають у стійкому синергетичному зв'язку із джерелами конституційного права як галузі права (насамперед Конституцією та її функціями), які є зовнішньою формою закріплення конституційно-правової відповідальності та об'єктивізації стратегічних магістральних напрямів і видів її впливу на суспільні відносини;
- безпосередньо впливають на конституційно-правові відносини (насамперед конституційно-спірні та конституційно-конфліктні) та їх властивості, суб'єктно-об'єктний склад, життєві обставини (конституційні юридичні факти), які породжують, змінюють і припиняють відповідні конституційно-спірні та конституційно-конфліктні відносини (насамперед конституційний делікт), а

також визначають їх змістове наповнення;

- перебувають в органічному зв'язку із функціями конституційного права як юридичної науки та навчальної дисципліни та об'єктивно впливають на стан здійснення наукових досліджень і форми навчання, спрямованих на вирішення поставлених перед конституційно-правовою наукою та освітою завдань тощо.

Спираючись на відповідні характеристики, функції конституційно-правової відповідальності доцільно визначати як основні нормативно закріплені та організаційно забезпечені напрями та види її впливу на конституційно-правові відносини з метою охорони Конституції, відновлення конституційного правопорядку та належного виконання завдань, функцій і повноважень суб'єктів цих відносин, а також вирішення конституційних спорів між ними та подолання конституційних конфліктів.

1. *Коровина О. С.* Феноменологический метод в структуре методологии отечественного правоведения : автореф. дисс. ... канд юрид наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Челябинск, 2007. С. 3–4. 2. *Кныш В. В.* Теоретико-правовое исследование института конституционно-правовой ответственности в Украине : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория та історія держави і права; історія політичних та правових учень». Івано-Франківськ, 2018. С. 236–237. 3. *Кабанов П. А.* Особенности карательной функции конституционной ответственности. *Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики. Актуальные проблемы юридической науки: материалы IX Международ. науч.-практ. конф.* Тольятти: Изд-во Волжск. ун-та им. В. Н. Татищева, 2012, Ч. 1. С. 141–149; *Кныш В. В.* Теоретико-правовое исследование функций конституционно-правовой ответственности *Закон и Жизнь: Междунар. науч.-практ. правовой журнал «Leges et vitae»*. 2017. № 9/2. С. 69–73; *Колотыркина С. И.* Карательная функция конституционной ответственности и ее санкции. *Труды Института государства и права Российской академии наук.* Статьи аспирантов и стажеров Института государства и права. 2014. № 2. С. 35–46; *Литинский Д. А.* Функции конституционной ответственности как вида юридической ответственности государства, его органов и должностных лиц. *Публичная власть: проблемы реализации и ответственности.* Саратов: ГОУ ВПО «Саратов. гос. академия права», 2011. С. 161–192.
4. Современный словарь иностранных слов : Ок. 20000 слов. Принимали участие Н. М. Ланда и др. Москва : Рус. яз., 1993. С. 666. 5. Готфрід Вільгельм Лейбніц. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Готфрід_Вільгельм_Лейбніц. 6. Философский энциклопедический словарь. Гл. редакция : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев и др. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. С. 75. 7. Философский словарь. Под ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва : Политиздат, 1987. С. 526. 8. Философский энциклопедический словарь. Редкол. : С. С. Аверинцев и др. 2-е изд. Москва: Сов. энцикл., 1989. С. 631. 9. *Литинский Д. А.* Проблемы юридической ответственности. Под ред. Р. Л. Хачатурова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. С. 84. 10. *Трофимова М. П.* Функции юридической ответственности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений». Саратов, 2000. С. 8. 11. *Абрамов А. И.* Проблемы реализации регулятивной функции права. Москва: Nota Bene, 2005. С. 29; *Алексеев С. С.* Проблемы теории права : Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х т. Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972–1973. Т. 1. Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. С. 91; *Вопленко Н. Н.* Сущность, принципы и функции права : учебн. пособ. Волгоград : Изд-во Волгогр. ун-та, 1998. С. 45. 12. *Погорілко В. Ф.* Функції права. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 6 : Т–Я. 2004. С. 313. 13. *Катасонов А. В.* Превентивная функция юридической ответственности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Казань, 2010. С. 14. 14. *Погорілко В. Ф., В. Л. Федоренко.* Конституційне право України. Академічний курс: підруч. : У 2 т.: Т. 1. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 544 с. 15. Проблемы

общей теории права и государства: учебник. Под общ. ред. В. С. Нерсисянца. Москва: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. С. 414. **16.** *Ситар І. М.* Онтологічні функції права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Львів, 2008. С. 12–13. **17.** *Скрипник О. В.* Курс сучасного конституційного права України: академ. вид. Харків : Право, 2009. С. 25–26. **18.** *Лоцихін О. М.* Теоретичні проблеми функцій сучасного конституційного права. *Європейські перспективи*. 2014. № 6. С. 48. **19.** *Овсенян Ж. И.* Юридическая ответственность и государственное принуждение (общетеоретическое и конституционно-правовое исследование). Ростов-на-Дону: Эверест, 2005. С. 44. **20.** *Тодика Ю. М.* Конституція України: проблеми теорії і практики : монографія. Харків : Факт, 2000. С. 70–80. **21.** *Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.* Конституційне право України. Академічний курс : підруч. : У 2 т.: Т. 1. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. С. 403. **22.** *Скрипник О. В.* Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. Київ : Академія правових наук України, 2005. 167 с. **23.** *Киши В. В.* Функції конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-політичних відносин. *Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. Вип. 8. С. 67–68.

References

- 1.** *Korovina O. S.* Fenomenologicheskij metod v strukture metodologii otechestvennogo pravovedenija: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01 «Teoriya i istoriya prava i gosudarstva; istoriya uchenij o prave i gosudarstve». Cheljabinsk, 2007. S. 3–4. (rus) **2.** *Knysh V. V.* Teoretiko-pravovoe doslidzhennia institutu konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti v Ukraini: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.01 «Teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh ta pravovykh uchen». Ivano-Frankivsk, 2018. S. 236–237. (ukr) **3.** *Kabanov P. A.* Osobennosti karatel'noj funkicii konstitucionnoj otvetstvennosti. Tishhevskie chtenija: aktual'nye problemy nauki i praktiki. Aktual'nye problemy juridicheskoy nauki: Materialy IX Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Tol'jatti: Izd-vo Volzhsk. un-ta im. V. N. Tishheva, 2012, Ch. 1. S. 141–149 (rus); *Knysh V. V.* Teoretiko-pravovoe issledovanie funkcion konstitucionno-pravovoj otvetstvennosti Zakon i Zhizn': Mezhdunar. nauch.-prakt. pravovoj zhurnal «Legea si viața». 2017. № 9/2. S. 69–73 (rus); *Kolotyckina S. I.* Karatel'naja funkciia konstitucionnoj otvetstvennosti i ee sankcii. Trudy instituta gosudarstva i prava rossijskoj akademii nauk. Stat'i aspirantov i stazherov instituta gosudarstva i prava. 2014. # 2. S. 35–46 (rus); *Lipinskij D. A.* Funkcii konstitucionnoj otvetstvennosti kak vida juridicheskoy otvetstvennosti gosudarstva, ego organov i dolzhnostnyh lic. Publichnaja vlast': problemy realizacii i otvetstvennosti. Saratov: GOU VPO «Saratov. gos. akademija prava», 2011. S. 161–192 (rus). **4.** *Sovremennij slovar' inostrannyh slov: Ok. 20000 slov. Priminali uchastie N. M. Landa i dr.* Moskva : Rus. jaz., 1993. S. 666. (rus) **5.** *Gotfrid Vilhelm Leibnits.* Vikipediia. Vilna entsyklopediia. URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Gotfrid_Vilhelm_Leibnits (ukr) **6.** *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'.* Gl. redakcija: L. F. Il'ichjov, P. N. Fedoseev i dr. Moskva : Sov. Jenciklopedija, 1983. S. 75. (rus) **7.** *Filosofskij slovar'.* Pod red. I. T. Frolova. 5-e izd. Moskva : Politizdat, 1987. S. 526. (rus) **8.** *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'.* Redkol.: S. S. Averincev i dr. 2-e izd. Moskva : Sov. jencikl., 1989. S. 631. (rus) **9.** *Lipinskij D. A.* Problemy juridicheskoy otvetstvennosti. Pod red. R. L. Hachaturova. SPb.: Juridicheskij centr Press, 2003. S. 84. (rus) **10.** *Trofimova M. P.* Funkcii juridicheskoy otvetstvennosti: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01 «Teoriia i istoriya prava i gosudarstva; istoriya pravovykh uchenij». Saratov, 2000. S. 8. (rus) **11.** *Abramov A. I.* Problemy realizacii regulativnoj funkcion prava. Moskva : Nota Bene, 2005. S. 29 (rus); *Alekseev S. S.* Problemy teorii prava: Osnovnye voprosy obshhej teorii socialisticheskogo prava. Kurs lekcij v 2-h tomah. Sverdlovsk : Izd-vo Sverdl. jurid. in-ta, 1972–1973. T. 1. Sverdlovsk : Izd-vo Sverdl. jurid. in-ta, 1972. S. 91 (rus); *Voplenko N. N.* Sushchnost', principy i funkcion prava: uchebn. posob. Volgograd: Izd-vo Volgogr. un-ta, 1998. S. 45 (rus). **12.** *Poporilko V. F.* Funktsii prava. Yurydychna entsyklopediia : v 6 t. Redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» imeni M. P. Bazhana, 1998–2004. T. 6 : T–Ja. 2004. S. 313. (ukr) **13.** *Katasonov A. V.* Preventivnaja funkciia juridicheskoy otvetstvennosti: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01 «Teoriia i istoriya prava i gosudarstva; istoriya uchenij o

prave i gosudarstve». Kazan', 2010. S. 14. (rus). **14.** *Pohorilko V. F., Fedorenko V. L.* Konstytutsiine pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs : pidruch. : U 2 t. : T. 1. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2006. 544 s. (ukr) **15.** Problemy obshhej teorii prava i gosudarstva: uchebnik. Pod obshh. red. V. S. Nersesjanca. Moskva : NORMA – INFRA-M, 1999. S. 414. (rus). **16.** *Sytar I. M.* Ontologichni funktsii prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets.: 12.00.12 «Filosofia prava». Lviv, 2008. S. 12–13. (ukr) **17.** *Skrypniuk O. V.* Kurs suchasnoho konstytutsiinoho prava Ukrainy : akademichne vydannia. Kharkiv : Pravo, 2009. S. 25–26. (ukr) **18.** *Loshchykhin O. M.* Teoretychni problemy funktsii suchasnoho konstytutsiinoho prava. Yevropeiskii perspektivy. 2014. № 6. S. 48. (ukr) **19.** *Ovsepjan Zh. I.* Juridicheskaja otvetstvennost' i gosudarstvennoe prinuzhdenie (obshhe-teoreticheskoe i konstitucionno-pravovoe issledovanie). Rostov-na-Donu: «Jeverest», 2005. S. 44. (rus). **20.** *Todyka Yu. M.* Konstytutsiia Ukrainy: problemy teorii i praktyky : monohrafiia. Kharkiv : Fakt, 2000. S. 70–80. (ukr) **21.** *Pohorilko V. F., Fedorenko V. L.* Konstytutsiine pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs : pidruch. : U 2 t. : T. 1. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2006. S. 403. (ukr) **22.** *Skrypniuk O. V.* Konstytutsiia Ukrainy ta yii funktsii: problemy teorii ta praktyky realizatsii. Kyiv : Akademia pravovykh nauk Ukrainy, 2005. 167 s. (ukr) **23.** *Knysh V. V.* Funktsii konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti subiektiv derzhavno-politychnykh vidnosyn. Universytetski naukovi zapysky. Chasopys Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. 2013. Vyp. 8. C. 67–68. (ukr)

Batanova Nataliya. Functions of constitutional and legal responsibility: methodological problems of research

The article considers the problems of the theory of functions of constitutional and legal responsibility. The characteristic features of the functions of constitutional and legal responsibility are analyzed. It substantiates the correlation and relationship between the functions of constitutional and legal responsibility and the functions of the Constitution, the functions of constitutional law, the functions of the state, etc.

It is proved that the functions of constitutional and legal responsibility are characterized by legal features that reveal the essence and content of this category, in particular: 1) express the nature and content of this type of legal responsibility, its purpose in society and the state, as well as its place in the system of protection of the Constitution and constitutional order; 2) interrelated with the main functions of the state; 3) is an active way of acting of constitutional and legal responsibility and constitutional law as a whole (its principles, tasks, functions); 4) having an objective nature, on the one hand, is a form of purposeful willful behavior or activity of the subjects of constitutional liability and constitutional law in general (subjects of instances of constitutional responsibility and subjects of violators of constitutional law and order (delinquents)), and, on the other hand, the system of legal states that give rise to the constitutional rights and obligations of participants in constitutional-controversial and constitutional-conflict relations; 5) directly related to the system of constitutional law institutions (people, state, elections and referendums, bodies and officials of state power and local self-government, people and citizens, territorial hromadas, political parties, etc.); 6) are in synergy with the sources of constitutional law as a branch of law (above all the Constitution and its functions); 7) directly affect the constitutional and legal relations (first of all, constitutionally-controversial and constitutional-conflict) and their properties, subject-object composition, constitutional legal facts; 8) are organically related to the functions of constitutional law as a legal science and academic discipline and the like, etc.

The definition of the concept of the functions of constitutional legal responsibility as the main normative and organizationally secured areas and types of its influence on the constitutional and legal relations with the purpose of protection of the Constitution, restoration of the constitutional order and proper fulfillment of tasks, functions and powers of the subjects of these relations, constitutional disputes between them and overcoming constitutional conflicts is formulated.

Key words: constitutional and legal responsibility; functions of constitutional and legal responsibility; functions of constitutional law; constitutional conflict; constitutional order.